

Dr. Molitorisz Pál

Séta a szarvasi evangélikus temetőben 1. rész

A műemlékekben gazdagnak nem mondható városunk temetőit elkerülte a kutatók érdeklődése, holott a határ beosztásához hasonlóan, kataszteri józansággal párhuzamos „dülőutakkal” szabdaltságra gazdag tárházai a XIX. század figyelemreméltó síremlékeinek. Az Újtemető, vagy az Ótemető „gazda sorának” a XX. század első évtizedeiből származó monumentális, gyakran a 3 m magasságot is meghaladó módos paraszti gránit sírkövei, vagy korunk műkörengetei mellett különleges színfoltot jelentenek az egyszerűségükben is szép, jellegzetes szarvasi fejfák, vagy a régi stílusú vörös márványból készült sírkövek.

Az évszázados síremlékek már nem is a halált, hanem a régi szarvasi embert, a letűnt idők szarvasi társadalmát, a hely történetét idézik. A szarvasi Ótemető (régibbi nevén a Halásztelki sírkert) buján termő, dús televényén, vagy az Újtemető (a Kákai temető) víznyomások, sűrű szikén romantikával, miszticizmussal alig-alig találkozunk. A mindennapok gondjával küszködő szarvasi parasztember nyugodalmasan, már-már közönyösen ítélte meg a halált. Az életrevalóság ösztönével kerekedett fölé, lázadás nélkül vette tudomásul az élet és a halál szükségképpen összetartozásának törvényét.

A szarvasi evangélikus temetők

Az újratelepített Szarvas temetőiről Tessedik feljegyzéseiből tájékozódhatunk. Az első temető az Ótemplom közelében volt. 1746-ban a temetőt áthelyezték a templom mellől az emberi lakásoktól távolabb, „nehogy a hollak még haláluk után is ártsanak az élőknek”.¹

A mai Szarvas központjában, a régi piactér területén, és az Árpád szálló alapozásakor földmunkák végzése során a XVIII.-XIX. századból származó nagy temető sírjait találták meg, de a Rákóczi utcán illetoleg a Rákóczi és a Táncsics utcák kereszteződésében is tárták fel e korból származó sírköveket.² 1807-ben – a katolikus templom építésének első évében – még a temető vette körül az építkezést.

E temető területét hamarosan elérte a gyorsan fejlődő település terjeszkedése. Tessedik adatai szerint 1775-ben a temetőket ismét távolabb helyezték. Ekkor került sor az Ótemető területének kijelölésére. Major Gábor földmérő által 1801-ben készített, „Szarvas M(ező) Várossa fekvésének rajza... lehet regulációjának projektuma” felirattal ellátott térképe Vajda Péter sírja körül, illetve attól keletre nagy temetőt tüntet fel. A település utcarendezési tervének megszületését követően az újonnan kijelölt utcák közül a mai Bacsó Béla utca a Kis-temető, míg a mai Béke utca a Nagytemető utca nevet kapta. Az ismert legregibb ótemetői síremlékek az 1800-as évek elejéről származnak.

Major idézett térképén a mai Újtemető katolikus parcellája közelében kisebb temető található. E temetőt megszüntették, az 1822-ből, illetve az 1829-ből származó belterületi térképeken már nem lehetett fel. Az Újtemető ismételt megnyitására 1847-ben került sor.³

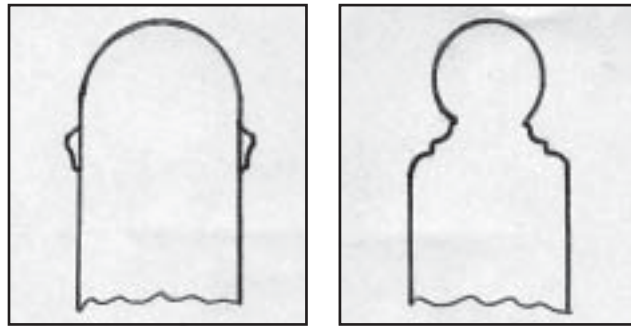
Szarvasi fejfák

A fejfák városunkban elsősorban az evangélikus temetők ékeségei, a katolikus temetőkben nem használnak fejfa sírjelet. A korai temetőket minden bizonnyal a fejfák egyeduralma jellemezte, s csak a lakosság polgárosodását, anyagi helyzetének javulását követte a nagyobb anyagi áldozatokat kívánó sírkövek megjelenése, melyek fokozatosan felváltották a fejfákat. Az Alföldre telepedett lutheránus szlovák népesség nem hozott magával fejfakultúrát. A fejfáknak a telepes evangélikusok temetőiben való megjelenése a protestáns magyar települések szokásainak átvételére utal.⁴

A fejfák élettartama általában 70-80 évben határozható meg. Ennyi idő alatt a fa földben lévő része elkorhad, s a fába vésett írásjegyeket pedig már jóval hamarabb eltűntetik az időjárás viszontagságai. Temetőinkben csak az utóbbi évtizedekben jelentek meg szórvaosan a gazdagon faragott kopjafák, de ismeretlenek a szintén nagyobb díszítési lehetőséget adó, például a békésszentandrási református temetőben még fellelhető oszlop jellegű fejfák. A nem olyan régen még nagy számú fejfáknak mára már alig maradt viszonylag ép példánya. Újabb régi stílusú fejfákat pedig már csak kivételesen állítanak.

A szarvasi fejfák magassága általában 1.25 méter, szélessége pedig 30-40 cm. körüli, többnyire 2 col (mintegy 5 cm) vastag akácfa palló-

ból készítették mesterei. A fejfák tetejét bádorgorítással védtek, s a faanyagot fekete színűre festették. A felső rész kiképzése szerint két östípusuk van: a leggyakoribb a felkörülvben kiképzett fejrész, kétoldalt rászegezett vállakkal, a másik, ritkábban előforduló típusnak a palló szélességénél keskenyebb, majd négy kör alakú fejformát fűrészeltek ki. Az utóbbi forma ember alakra emlékeztet, azonban arra semmi adat nincs, hogy a szarvasi fejfáformák alkalmazásának voltak-e szabályai, hordozták-e valamely jelentés tartalmát. A bognár, kerégyártó, asztalos, vagy ácsmesterek által készített fejfák formája, mérete, a felirat tipográfiája állandóságot mutat, eltérést legfeljebb a megmunkált nyers faanyag mérete okozott. Előfordult, hogy fához értő parasztemberek háziilag készítettek fejfákat, ezeknél azonban már nem érvényesültek következetesen a szabályok.

Fejfák az Újtemetőből (a továbbiakban a nevek alatt feltüntetett évszám a ↑ jelével a síremléken feltüntetett elsőként elhunyt személy halálának évét, a ↑ jel nélküli évszám pedig a sírkő állításának idejét jelöli):

Kollár Mihály, ↑ 1940

Sicsely Mihály, ↑ 1922

Sírkövek

A legnagyobb változatoságot, a legtöbb esztétikai értéket a régi, XIX. századból származó, vörös márványból készült sírkövek hordozták, ezért – némileg önkényesen – csak e síremlékeket választottuk vizsgálatunk tárgyává.

E régi stílusú, vörös márványból készült sírkövekből az Ótemetőben mintegy két-három tucat, az Újtemetőben pedig néhány darab maradt fenn. Nagyobb számban az 1840-es évektől jelentek meg. Másolataik, műkö utazataik még a két világháború között is készültek, elvéve később is. Formaviláguk különböző stílusjegyeket mutat (román, görög, barokk, klasszicista, romantikus, szecessziós), a nagy európai stílusirányzatok hazai adaptációi. E sírköveken gyakran épületek homlokzatainak, díszítvényeinek jellegzettségei ismerhetők fel. Alkotóik többnyire ismeretlenek, de képzett, hivatásos kőfaragók munkái (Thury Zsuzsanna valamint Gádl, Machula lelkészek ótemetői sírkövének olvasható a vállalkozó neve: Kohn Károly, Budapest, ill. Weisz Bernát, Budapest).

A sírköveknek két alaptípusa különböztethető meg, a lapos táblák és az obeliszek.⁵

A lapos táblák

A sírkő táblák ősei a lapos kövek, melyeket félig a földbe ásva állítottak fel. A szarvasi táblaalakú sírkövek némelyike egyszerű, díszetlen; többnyire azonban gazdagon díszítettek, változatosak, azonos forma alig fordul elő közöttük. Formájukat a szöveget hordozó előlap határozza meg. Szépségüket az előlap, a kiegészítő részek és az oromrész arányainak egyensúlya adja. Az előlap formája többnyire téglalap, de trapéz, vagy pajzs alak is előfordul. Az előlap két oldalára olykor oszlopokat ábrázoló domborműveket faragtak, de jellegzetességüket főleg a felkörülv, csúcsíves, fejformára emlékeztető, vagy timpanonszerű oromrész határozza meg. A földszint feletti magasságuk – mely a sírkő teljes méretének mintegy kétharmada – általában 1 méter körüli, szélességük 40-84 cm. A legkisebb sírkő tábla magassága 90 cm, 1,5 m magas Gádl József és Machula Gábor lelkészek, 2,5 m magas Havári Dániel lelkész sírköve, de a legnagyobb méretű ilyen típusú kő az öreg akácának támaszkodó ótemetői kolera síremlék, mely 3,4 m magas.

Régi stílusú sírkövek csoportja az Ótemetőben, Vajda Péter sírja közelében

Nem kell hideg kő csontjaim fölé,
És nem kell nekem sötét ciprusok.
Egy-két kalászfaj kell csupán nekem,
Mí rám hajol majd nagy szerelmesen,
S örök, szent állatol süsög.
Valyi Nagy Géza (Sírfeleirat az Ótemetőben)

Néhány szépen faragott sírkő az Ótemetőből:

Thury Zsuzsanna, ↑ 1876

Blaskó János, ↑ 1871

Tabajdy Örszébet, ↑ 1848

Jiri Lipták, ↑ 1861

Jánovszki János, ↑ 1860

Taubner János, ↑ 1845

Pavel Kepenyés, 1860

Mojzik András, ↑ 1855

Az obeliszek

Az obeliszek négyoldalú, felfelé keskenyedő, esonka gúlában végződő oszlopok. Alapozást igényelnek. A városunkban ritkán előforduló vörös márvány obeliszek magasak. Placsó István lelkész ótemetői imponáló obeliszje, melyet 1860-ban emeltek 3,4 m. magas, több darabból faragták. Obelisz jellegű a mezőberényi út közelében, a Kolerás dűlőben lévő, szintén az 1831 évi kolera járvány áldozatainak tömegsírját jelölő egy darabból készült síremlék.

Placsó István, és a kolerában elhunytak síremléke

¹ Tessedik Sámuel: Szarvasi nevezetességek, in: A reformer Tessedik, főszerk.: Bálint Péter, Szarvas, 2002. 173. 190. p.
² Makkay János szerk.: Békés megye régészeti topográfiája, Bp. 1989. 463. p.
³ A szarvasi ev. egyházközség 1847 évi halotti anyakönyvéből megállapítható, hogy Zvada Pál 63 éves földművelő „temettetett el elsőként” 1847. december 8-án az Újtemetőbe. (Mate József szives közlése)
⁴ Novák László: Fejfák a Duna-Tisza közén, Nagykovács, 1984. 100. p.
⁵ Kunt Ernő: Temetők népművészete, Budapest, 1980. 54 p.
⁶ Machula Gábor, lelkész, esperes, Hamajjár után az 1830-ban bekövetkezett haláláig működött Szarvason.
⁷ Havári Dániel (1810-1867) szarvasi lelkész, esperes Placsó István halála után
⁸ Placsó István (1806-1855) esperes, 1849 óta Szarvason lelkész.

Tisztelt Szülők!

Ki ne szeretné, hogy gyermeke jobban teljesítsen az iskolában?

SZEMÉLYRE SZABOTT OKTATÁS
(AZ OKTATÁS EGY MÁSIK DIMENZIÓJA)

Korrepetálás, felzárkóztatás, magánórák, fejlesztő foglalkozások, másnapra, dolgozatokra való felkészítés általános iskolásoknak.

Egyéb lehetőségek:

- dolgozatok, témazárók, számonkérések előtti egyszeri felkészítés
- iskolai szünetek alatt: előkészítő, ismétlő, gyakorló, felzárkóztató foglalkozások

CÉL A MINÉL JOBB ISKOLAI EREDMÉNY ELÉRÉSE!

Jelentkezés és további információk:

285 - 141; 06 - 30 - 856 - 3218

(tanulási problémák megoldásában is segítünk)

Hívásra házhöz megyek egyeztetni, tájékoztatni.

